

Kratka razprava o negotovem ter o neresničnem kot njegovi rešitvi*

Peter Mlakar

1

Lansko leto je izšla knjiga najpomembnejšega kozmologa sedanjega časa Stephena Hawkinga ter knjiga morda najpomembnejšega matematika istega časa sira Rogerja Penrosa. Obe deli se ukvarjata z zadnjimi vprašanji vesolja, kar samoumevno implicira problem njegovega nastanka in vodi v znanstveno-matematično refleksijo o filozofsko-teološki kategoriji Boga, v luči katere je – to je stavek avtorja tega besedila – celo pojem nič »deducirani element«. Vsebinski knjig, še posebej, ker sta delo dveh planetarnih znanstvenih avtoritet, sta intrigantni posebej za ljudi, ki so verni. Ugotovitve obeh velikih umov namreč eksplicitno ali implicitno pripeljejo do sklepa, da lahko vesolje nastane ter obstaja tudi brez Boga, tudi brez svojega stvarnika, torej brez nečesa, ki je temelj vere, ki »stoji« nad ali zunaj vesolja in ki mu je vse podrejeno.

2

Vendar naj takoj opozorim bralca, da pričujoče besedilo ne bo postavljeno v dialog s fizikalno-matematično vsebino teh knjig, marveč bom skušal v obliki kratkih paragrafov predstaviti, kako se spoznanja obeh znanstvenikov, ki bi jim marsikdo verjel, kak vernik pa celo na svojo nesrečo izgubil vero, kako se torej ti dve teoriji v svojem metodološkem zapisu kažejo v odnosu do elementarnih stavkov znanosti, če v analizi vznikne problem gotovosti ter konsistence istih stavkov, in kakšna je veljavnost takih teorij nasproti brezobzirnim postavitvam nauka o absolutnem?

3

Začeli bomo torej kar z naravo, s kozmosom, ker se knjigi s tem tudi ukvarjata. Toda mar ni vsa kredibilna kozmologija utemeljena prav na matematiki? Zato se ni čuditi če vanjo vtika prste Penrose. Pa poglejmo zelo na kratko, kako je s to matema-

tiko. A v nasprotju z njeno eksaktnostjo, z njenim problemom. Natančna analiza namreč pokaže, da konsistentnosti matematike z njo samo, z njeno gotovostjo ne moremo nikoli dokazati. Dokaže jo lahko le nekaj NAD njo, nekaj njej nadrejenega. A to spet ni dokazljivo s samim sabo. In tako gor in gor brez konca. Zato lahko že tu, takoj na začetku, povlečemo sklep, da je vsakršna konsistenca možna šele zunaj konsistence. Kar pa je vendar nekaj obupnega.

4

Pravimo, vsakršna konsistenca. Da vidimo zato, kako se to prikazuje na primeru našega bivanja, za kar nam domnevno od vsega še najbolj gre. Bivanja samega namreč ni v nobenem bivanju. V nobenem bivanju ga ni mogoče videti, dokazati. Bivanja samega, po katerem kaj je, ni. Bit torej ni od tega sveta, ki ga vendar določamo kot obstoječega. Ker je vedno v vseh njegovih manifestacijah isto kot nič.

5

In bomo vsled tega takoj pogledali, kako pa je zato z gotovostjo sveta? Konsistenca sveta je v temelju vedno konsistentna le v razredu, ki ni nikoli razred tega sveta. Kajti nič, kar obstaja, nima v sebi nujnosti, da obstaja, niti zakaj obstaja. Te nujnosti obstoja ne moremo dokazati, ker tega dokaza ni. To, kar obstaja, tega lahko tudi ne bi bilo. Dokaz (svojega obstoja in to), zakaj obstaja, to, da je morda dejstvo njegovega obstoja nujno, gotovo, ima le zunaj samega sebe. To pa je tudi bistvo Leibnizovega načela zadostnega razloga ali kozmološkega dokaza, ki ga jemlje Bertrand Russell resno. Ta razlog, ta argument je namreč lahko samo Bog. Torej to, kar ne obstaja, a vendar obstaja na svoj način, drugače. Tako, da je obstoj šele iz njega ven.

* Tekst je malce spremenjeno besedilo predavanja v organizaciji Društva humanistov Goriške, ki ga je imel avtor v sklopu prireditve Mesto mladih 30. aprila 2011 v Novi Gorici. Na koncu se je predavanje dotaknilo simbolnega pomena tega dneva, namreč Valpurgine noči, tevtonske različice Noči čarovnic, v kateri je naredil Hitler samomor in v kateri naj bi se razodevala povezanost med atribucijami spiritualnega ter konceptom uživanja, ki se obnaša obsceno, pregrešno in v zahtevi po še in več presega biološke parametre človeka ter afirmira svoje neskončnostno bistvo.

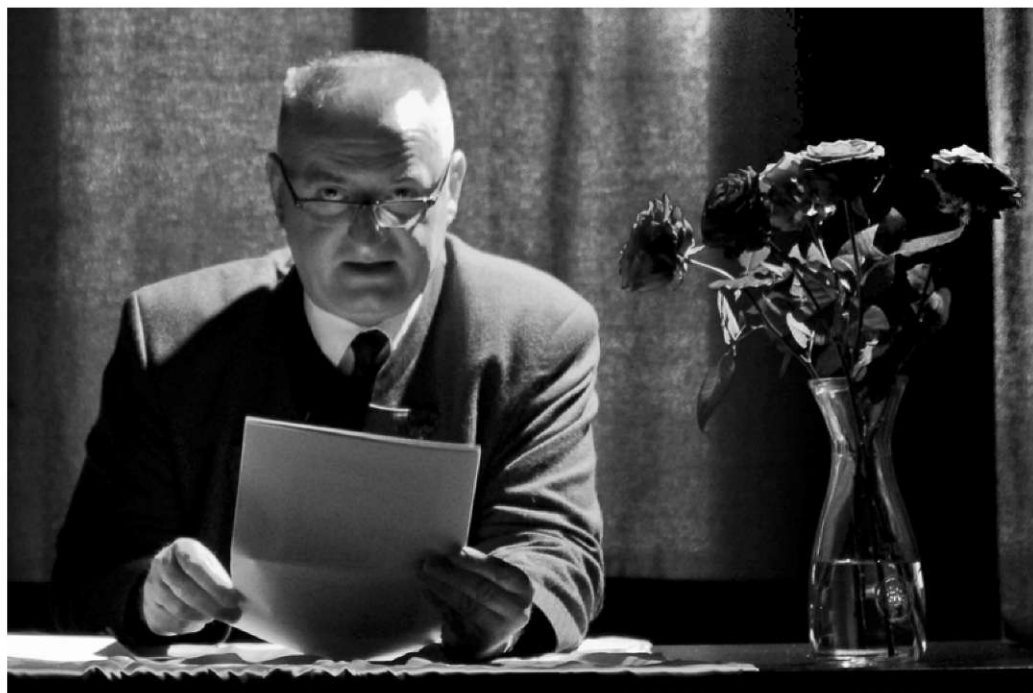

Foto: KGŠ

6

Na podlagi povedanega potemtakem vidimo, da vse, v kar smo tako zagotovo prepričani, le ni tako prepričljivo. In kar je najhujše, da celo tam, če nas že veselje pušča na cedilu, da celo tam, kjer si domišljamo, da smo najbolj doma, najbolj zagotovi. Recimo: Če izberemo atomarni logični stavek, ki se glasi »Če P, Q«, ki je v nasprotju s stavkom »Če P, \neg Q«, pravilen, recimo: Če dežuje, so ulice mokre v nasprotju s Če dežuje, ulice niso mokre, lahko duhovito ugotovimo, da njegove formalne veljavnosti pravzaprav ne moremo preveriti, (da veljavnosti njegove veljavnosti ni). Jasno, bomo porekli, ker je stavek veljaven, ga ni potrebno dokazovati, ker je že sam v sebi nezmotljivi dokaz. Ker je veljaven. Vendar ne. Temeljni logični stavki NISO preverljivi, njihovega dokaza nam nobena njihova gotovost in nujnost ne more pričarati.

7

Torej, čeprav bomo trdili, ta stavek stoji in je resničnost tega »tako je in nič drugače« vendar v njem samem ter je zato ni potrebno dokazovati, pa moramo vendar ugotoviti, da bi bila njena evidenca čela le z nečim, kar ona to ni. A bi zato tudi rekli, da se lastna trdnost tega stavka dokazuje prav v manku njegove dokazljivosti. Ker ga dokažemo le z nečim, kar je radikalno nedokazljivo. Le z neka-

kšno negativnostjo v sami pozicioniranosti tega stavka. V njem je torej nekaj NUJNEGA, vendar kot ZUNAJ njega. Za njegovo resničnost je zato potrebna veljavnost kot paradoks. Ker to dokazuje že stavek, da brezdvomnosti ni mogoče dokazati. Se pravi, da trdimo nekaj, kar zanikujemo.

8

Poglejmo še tale primer: če začnemo s prvim rezultatom zavesti, s tem, da JE zavest prav v tej sami zavesti o njej, kar pomeni, da dobimo njeno verifikacijo tako, da gornjo ugotovitev zanikamo, pa smo še vedno v mišljenju, lahko KLJUB TEMU v zagotovost tega samonanašanja PODVOMIMO. Kar seveda proizvede PROTISLOVJE. Ker nas zapelje nenavzočnost dokaza. Kajti ravno v tem, ko nam okvir resničnosti in težo daje tautologičnost, praznost samonanašajoče se misli, pa njena veljavnost njej sami ni doumljiva ter je v svoji identitnosti in pravilnosti – vtem ko zatrjuje samo sebe, a nima v tem samopotrjevanju o njem védenja/uvida v njegovo resnico ali verifikacije – protislovna. (Kar bi morda napeljevalo misel, da je ravno v tej svoji antinomičnosti njena verodostojnost in argument absolutnosti uma.) Ker veljavnost samonanašanja nima temelja v samem sebi. Ker kar utemeljuje gotovo, za to ni dokaza. Ker je to, po čimer je samo neizpodbitno, v njem na način kot ne v njem.

9

Zato bomo na podlagi povedanega potegnil takle začasen sklep:

a.) Če trdi Heisenberg (vzemimo tega velikega fizika, ker imamo tudi Hawkinga), če trdi Heisenberg, utemeljujoč svoje načelo nedoločenosti, da položaja elementarnega delca stvarstva in njegove hitrosti ne moremo nikoli določiti, pomeni to, da obvladuje svet totalna negotovost.

b.) Nadalje to pomeni, da gornji stavek zatrjuje, kar je v pomenu trditve, torej formalne gotovosti, v isti izjavi zanikano. Stavek trdi, kar je v resnici nasprotje gotovosti, je ne-trdnost.

In c.) Gornja antinomija dokazuje, da je resnica, ukinitiv antinomije, prav neskončnost te antinomije same, torej da je razrešitev v njej sami le kot njeno totalno Onkraj. Kot ona sama v svoji lastni ukinitivi. Kar pomeni, njena veljavnost, resničnost v njeni TRANSCENDENCI.

10

Če zaradi lažjega memoriranja ponovimo, je zadnja trdnost mišljenja aporija, ki se ponavlja večno. Njena razrešitev ter utemeljitev je tako v nečem, kar ni ona sama, kar je njej Nasprotno. Mišljenje svoji absolutni samoargumentaciji, svoji jasnosti in polni biti ne more nikoli ponuditi upravičenosti ali utemeljenosti lastne samogotovosti ali veljavnosti. Ta ni v njem. Ta je od nečesa povsem nedoločenega in ničnega. Ta je – če mišljenje predstavlja zadnjo postajo zagotovitve resnice – v nečem popolnoma neresničnem in nemogočem. Kontadiktorna pozicija, o kateri govorimo (kontradiktorna zato, ker je izjava o nespoznatnosti že element spoznatnega) in ki je večna, pokaže, da se zadnja, dokončna resnica odmika v neugotovljivo, nedoločeno daljavo Nečesa, o katerem ne vemo nič in ne moremo reči nič. Nečesa, ki je vedno, ko ga hočemo določiti, spoznati, korak pred nami. Ki torej zavzema funkcijo gramatičnega genitiva, a je sam popolnoma nedoločljiv.

11

To pa pomeni, da zagotovo gotovost, neizpodbitno veljavnost lahko dokaže in ponudi samo nekdo, ki je zunaj vsega, sam pa ni nikoli dokazljiv. Zato resnica – in na to se bomo spomnili tudi pozneje ob Hawkingu in Penrosu – ni od tega sveta. Da, konsistenca je v tem, da je na delu večna antinomija, ki je ukinjena v totalni transcendenci.

12

A, kot pravimo, že v tej popolni nekonsistenci je neka konsistenca, ki ustvarja smisel navzven, že v tem paradoksu je nekakšno znamenje, da je njegova rešitev v nečem, s katerim omenjeno na noben možen način nima nič skupnega.

Tu pa smo pri nečem povsem Drugačnem od našega realnega sveta. To, kar ni nič od njega, to, kjer se počuti paradoksnost najbolj na toplem, to, kar povezuje imanenco antinomičnega s transcendenco čiste Gotovosti, to imenujemo z besedo Duh. Duh je to Vse. Se pravi, kar realnost zanikuje, vendar ji daje temelj, ima ona gotovost v njem, je vsa v njem, a ga ne vidi, to je Duh.

Duh je to, o katerem ne moreš reči nič. Zanj ni besede, ni pojma, ga ne razumeš, ne veš, kaj to je. Jasno, da si s tem v protislovju. Govoriš o nečem, podajaš določila, o katerem trdiš, da ga ni. In prav ta paradoks je »identiteta«, je približek, je šibko dotikanje Duha.

Zato pa, kar lahko poda rešitev najhujše aporije in je njegovo popolno zanikanje njegova vrhunska afirmacija, je neomejenost z ničemer ali nedoločenost. To je Duh. Ker je neskončno, je v njem možno vse. Je resnica, je stvarnost, jo proizvaja, kot jo hoče, četudi ne vidimo nobenega njegovega obstoja. Moč tega, da se razpusti večni paradoks v čisto in dokončno resnico, je prav ta nedoločena Duha, je prav ta njegova paradoksnost. Druga ali tretja beseda za nedoločeno pa je Absolut.

13

Absolut se dokazuje, da svojo identiteto potrjuje v njeni negaciji, subjekt misli je po tem, kar ni on nič od nič, kar stalno ukinja, presega. Potrjuje se s svojimi diferencami, vendar jih obvladuje, ker so one njegov argument ali material, kar pa ni Samostojnost napram njemu. Zakaj v istem je on sam že nad njimi in so one posrkanke vanj. To je sicer negacija, vendar taka, da jo vseskozi predhodi nekakšna Reč-v-sebi, nekaj, kar ni ne negacija ne identiteta ne diferenca. Torej nekakšen Pred-pojem. In to je Bog. Logična veljavnost Boga se tako dokazuje skozi absolutno antinomijo v neulovljivem, nad-tavtologičnem presežku. Kajti logično identiteta nima sebe v sebi. Ima v nekakšni neobstoječi točki. Zato začne Bog šele tedaj, ko rečemo, naprej ni mogoče, pod tem ali nad tem ni nič, to je vse in največ.

14

Tako pa smo prišli do mesta, kjer se bomo samo na

kratko in v grobem dotaknili obljubljenih naukov Hawkinga in Penrosa.

Sir Roger Penrose – ki je matematično utemeljil Hawkingove črne luknje in Escherjeve paradokсне grafike, v svoji zadnji knjigi *Ciklusi časa*, ki je (kot smo rekli) nekakšen filozofsko-kozmoški pogled na nastanek in konec univerzuma – strne svoj nauk v ugotovitev, da za enim velikim pokom sledi drugi in tretji in tako v nedogled. Veliki pok sledi velikemu poku sledi velikemu poku sledi velikemu poku. To je zaključeno dogajanje, zunaj katerega ni nič. Nobenega Boga, ki bi ustvarjal nova vesolja, nove big benge. Vse se dogaja samo od sebe ali samo v sebi, je torej imanentna zakonitost vesolja. Vesolja se ustvarjajo sama ciklično. In sama tudi preminejo. Ter spet nastane iz novega bum novi svet.

O tej možnosti sem govoril leta 2005 v knjigi *Gorska roža*, kjer v 27 točkah navajam, kaj bi lahko bil med drugim tudi Bog. Bog kot to večno ponavljanje enakega. Bog kot večno vračanje enakega. (Kar bi lahko spomnilo na Nietzscheja) In dopuščal sem možnost, da smo nekoč že neskončnokrat bili in bomo spet neskončnokrat, v tej isti Novi Gorici.

15

Toda v isti knjigi sem navedel še neko drugo možno razlago, kaj bi lahko bil Bog. Nekaj podobnega, kot ugotavljamo v 11. in 12. paragrafu tega besedila. Se pravi, kontradiktorni Duh, ki vleče niti od zadaj, ima vse pod nadzorom in ne vemo o njem nič. Bog je namreč Nevidno, je Zadaj, Pod in Nad. To je ta transcendentnost. Penrose vidi samo to, kar je matematiki ali fiziki očitno. A to še ni vse in – kot smo ugotovili prej – še ni gotova resnica, ker nobena postavitev resnice še ni resnica sama. Fiziki očitno je iz neočitnega ven (ker je samo nekonsistentno) in ima lahko edino od tam svojo konsistenco. Resnično – kot pravimo – to gotovo ter veljavno je zunaj tega, kar dokazujemo in preverjamo kot veljavno in ki se ponuja Penrosu kot resnica. Le-ta ne more nikoli spoznati svojega vzroka. Zato nobena fizika ne izpolni kriterija zadnje veljavnosti. To pravo resnično je zato zunaj (vsega), da je gotovo. Zato je res, kar pravi Goethe za vero ali religijo. Religija je ljubezen do Nevidnega, je zaupanje v Nemogoče in Neverjetno.

16

In Stephen Hawking v Velikem načrtu. On pravi podobno kot Penrose, da lahko vesolje obstaja in je nastalo tudi brez Boga. Da je že v njem samem ne-

kaj, kar ga ustvarja, brez zunaje sile, brez zunanjega vzroka. Ker je ta sila že v njem. Vesolje proizvede, ga vzdržuje, uniči in ponovno proizvede nekakšen njemu imanentni nič, to je t.i. šibka sila, ki je v univerzumu navzoča vseskozi, tako rekoč večno. Iz te sile je vesolje in ta sila je – ker je praktično nič – neuničljiva.

Toda še vedno je to šibka sila. Šibka sila, ki NI nič, marveč matematično-fizikalna kategorija, odvisna od vsega, kar smo prej rekli o problemih empiričnega sveta ter zagat mišljenja, njegovih logično-matematičnih veljavnosti. Resnico vesolja namreč ne moremo vleči iz empirije ali matematike, ker smo rekli, da v njiju prave konsistence ni, marveč iz Nadtavtologičnega, Nemogočega, Neresničnega, Duhovnega.

17

Navedena koncepta sta tako samo koncepta ZNO-TRAJ misli. Sta, kar spada v krog odvisnega od zavesti z vsemi njenimi aporijami vred. In sta v podrejenem položaju s tistim, kar to paradoksnost na nekakšen nemogoči način presega ter ni nikoli matematično ali empirično dokazljiva kategorija, ker je NESKONČNO. Le-to pa samo matematiko šele omogoča, je možna samo iz neskončnosti, torej iz Duha. In imata svojo konsistenco v tem, kar onadva sama nista. Navedena koncepta sta negotova, ker se sama ne moreta verificirati. Sta kontingentna, saj njune redukcije na kontingenco ne more nihče ovreči in dokazati nasprotno. Njuna zadnja resnica je zato Drugačna. Gotovost, resničnost imata šele v nečem zunaj njiju. Ali če smo prizanesljivi: kot koncepta matematičnoempirične resnice sta lahko veljavna, ne pa kot resnica, ki jo lansira absolutno. Njuna utemeljenost je namreč na Breztemeljenem, bi rekel Schelling.

To pa, česar ne moremo ovreči, je to, da se lahko ovreže vse. Kar pa ni stvar imanence zanikovanja, marveč njegovega Presežka, dokaza v nečem, kar to ni, namreč zanikovanje, a se ne more niti potrditi. Točneje, se potrjuje kot Neizgovorljivo, Transcendentno, v Paradoksu identitetno. Zato če govorimo o znanosti, imamo v luči povedanega opravka z nečim, ki deluje kot motnja, kot negativnost v sami njeni najbolj notranji, najbolj suvereni moči, namreč da je v relaciji do njenih veljavnih kriterijev to Nično, Gmotno, Predmišljeno, ki mišljenje določi in po katerem se narava, kot jo vidimo, obnaša, da je ta Vzrok zunaj možne vzročnosti. Zato skuša mišljenje tu določiti kot resnico nekaj, kar ni resnica. ♦